

Retrat-record d'André Malraux

Malraux serà, humanament, un personatge molt controvertit. Les raons d'aquesta controvèrsia rau en la seva evolució a partir dels anys 40, molt més visible després de l'alliberament de França.

André Malraux duia en ell la càrrega de les dues personalitats, aparentment contradictòries, que han marcat i informat la fisonomia del segle XX: Nietzsche i Marx. Individualisme exacerbant i socialisme a ultrança. Al nitzscheisme, se l'ha fet responsable o generador —erradament creiem— del feixisme. Marx ha conegut una proliferació de camins i d'interpretacions que constitueixen les diverses branques, a voltes antagòniques, del marxisme. L'evolució aparent d'André Malraux és la d'haver-se passat del marxista que hi havia en ell al nitzscheà que també duia a dins. Aquest és, almenys, l'esquema que se'ns presentarà del personatge. Afalagador en la mesura que és simplista. No hi ha dubte que les dues forces al·ludides es disputen la figura de Malraux i que les podem rastrejar fàcilment a través de la seva obra, tant en la seva novel·lística (*Els conqueridors*, *La condició humana*, *l'Esperança*). Com a través dels seus assaigs sobre art (*Les veus del silenci*, *Saturn*, *Testa d'obsidiana*). Però em sembla que en la seva evolució i, sobretot, en la seva tenaç fidelitat al general De Gaulle, s'hi amaguen altres factors personals, d'aquells que resulten gairebé invisibles a la mateixa consciència. Em pregunto, de fa temps, si Malraux, en adscriure's tan incondicionalment al general De Gaulle, no castrava precisament contra el que podria semblar de bell antuvi, el superhome que hi havia en ell. Em pregunto si aquesta adscripció no significava l'acceptació conscient i fins a cert punt premeditada del seu paper de *segon*, en lloc d'assumir el protagonisme —o sigui el primeríssim lloc— que el seu nitzscheisme li havia comandat d'assumir. Veig, per tant, aquesta segona etapa, més com una renúncia, i fins i tot un acte d'humilitat de cara a ell mateix, que no pas com la tria d'un camí egoista o elitista. Per què aquesta renúncia? Per què aquesta actitud?

No és pas en una resposta a aquesta pregunta on volia desembocar. La pregunta és massa complexa per a poder ser contestada axiomàticament i en tan poc espai. El meu propòsit és, més aviat, el d'adoptar —al costat d'aquest interrogant que acabo de formular, que és el que jo mateix, per a mi mateix, em formulo— un testimoniatge que, sumat a altres testimoniatsges, pugui ajudar a desentrellar la complexitat d'aquesta figura i l'aparent contradicció del seu comportament.

Vaig tenir l'ocasió de conèixer André Malraux i de parlar amb ell tres o quatre vegades en el transcurs de l'any 1947, a París. Aquests intercanvis em donaren una imatge breu, però intensa del personatge. Una imatge també una mica contradictòria, com es veurà.

Com que jo gaudia, a París, d'una beca d'estudiant i freqüentava altres estudiants, refugiats o fills de refugiats, que no tenien aquest avantatge, vaig voler pal·liar una mica aquesta desigualtat i en el transcurs d'una de les reunions que teníem, vaig llançar la idea a Malraux per demanar-li la projecció del film *Espoir*, sobre la guerra d'Espanya,

al Pavelló Internacional de la Ciutat Universitària de París, a benefici dels estudiants refugiats espanyols. No sé si la primera carta la vaig signar tot sol o si la rubricàrem conjuntament uns quants. Jo actuava en nom de la FNEC (Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya), com ja ho havia fet abans a Barcelona. El cert és que la cita que ens donava Malraux, al seu domicili de Boulogne-sur-Seine, hi anàrem Josep Pallach, un xicot castellà que es deia Benet, i jo. No sé si JB Bellolell va arribar a venir-hi. El que si recordo molt bé és que l'entrada a casa de Malraux fou una mica espectacular, perquè va coincidir amb una pana del corrent elèctric i ascendirem l'ampla escalinata en les tenebres. Sempre més he continuat preguntant-me si aquella rebuda no era muntada, perquè ho semblava. I semblava, sobretot, molt malrauiana. Malraux ens rebé cordialment, sempre en les tenebres, i ens féu, seure al seu davant. Immediatament ens oferí una cigarreta a cada u —jo, en aquell temps, fumava— i amb el seu encenedor, mentre ens oferia el foc, ens analitzava el rostre l'un després de l'altre, amb la seva mirada penetrant, força detingudament.

Abans que poguéssim exposar-li el nostre projecte, s'avança a respondre-hi, donant per sobreentès i descomptat que era allò el que li anàvem a demanar: «Tindreu el film, i fins i tot en la seva versió integral, que encara no ha passat enlloc».

I també, abans que poguéssim sol·licitar la seva presència, com teníem pensat de fer-ho, s'avançà a dir-nos: «Quant a mi, no podré parlar més enllà de deu o quinze minuts. I encara no ho podré fer fins d'aquí uns quants mesos, perquè abans tinc altres compromisos».

No dispo ara de les cartes que m'ajudarien a precisar les dates d'aquests esdeveniments, però la nostra sessió a base de l'*Espoir* quedà promesa i ajornada. Ens digué que ens posaria en contacte amb el seu secretari per al préstec del film.

Tot això fou parlat a les fosques. Quan tornà la llum, Malraux ens mostrà una sèrie de publicacions clandestines vingudes de diversos indrets de la Península de data recentíssima, que els meus companys, conspiradors professionals per dir-ho així, no coneixien. Tot semblava fet per «épater». Sigui com sigui, sortírem contents, perquè havíem obtingut el que ens proposàvem.

Però escolada una gran part del temps previst, com que el seu secretari no ens donava senyals de vida, vaig començar a inquietar-me. Els altres estudiants havien deixat l'afer a les meves mans. La gran sala d'actes del Pavelló Internacional ja estava compromesa i la data fixada. Fins que un dia em vaig decidir, per les bones a tornar a Boulogne-sur-Seine —era un matí plujós— a veure Malraux.

Em va rebre enfurismat. Més que no pas facilitar-me les coses, semblava que me'n fes retret. Estava visiblement malhumorat. Tant, que em vaig trobar de nou a la boca del metro sense haver pogut aclarir res, sense haver fet cap pas endavant, sense gairebé haver pogut parlar.

La boca del metro, on anava a introduir-me com un autòmat, em deturà, estupiditzat. Allò era un veritable fracàs. Què fer? Malraux m'havia dit que no tenia temps per a perdre, per a ocupar-se de tot, etcètera, etcètera.

Vaig estar-me passejant una bona estona amunt i avall, sense saber quina determinació prendre. Tornar-lo a veure? ¿Explicar-li per les bones tot el que no havia pogut dir-li abans? Ni pensar-ho! Més aviat em semblà que si feia un pas en fals tot se'n podia anar en orris. Fins i tot em semblà que era això el que ell desitjava. No s'havia atrevit a negar-me allò que ens havia promès, però esperava una relliscada o un descuit per part nostra per a desentendre-se'n. Era evident que aquell compromís, en aquell moment, l'embargava. Però tampoc no podia entornar-me'n d'aquella manera ni esperar més temps.

Fou aleshores, quan vaig tenir la determinació ben presa, que vaig refer el camí fins a la casa de Malraux. A la criada que em sortí a obrir vaig demanar-li un tros de paper, sobre el qual vaig escriure tres preguntes que, no sols donaven per suposada la seva acceptació de l'acte, sinó que el feien indefugible. La primera era: ¿vol que el vinguem a buscar?

El temps d'un obrir i tancar d'ulls, quan jo temia que la criada em foragités intempestivament de la casa, aquesta em tornà el paperet on, al costat de les meves preguntes, Malraux havia escrit les seves respostes, gairebé monosil·làbiques. Conservo aquest paper, juntament amb les dues o tres missives de Malraux, que aviat espero recuperar i publicar, amb altres petits documents que he preservat de la destrucció o desaparició durant aquests anys.

El dia de la projecció del film, per al qual Antoni Clavé em va fer un esplèndid cartell, amb la sala plena de gom a gom, Malraux em tornà a fer patir. No vingué sinó pocs minuts abans d'acabar-se la projecció del film. Però arribà. La seva mà nerviosa, sobre la meva espatlla, me l'anava prement, com propulsada per algun tic idèntic al que movia constantment el seu rostre. S'obrí camí entre els estudiants que seien pel passadís central i pujà a l'escenari.

Va començar el parlament, literalment amb aquesta frase: «Nosaltres, els antics combatents de la guerra d'Espanya...» («Nous, les anciens combattants de la guerre d'Espagne...»). No sé si ningú es va prendre aquell breu parlament al peu de la lletra. Una de les preguntes que jo li feia en el paper era si volia un taquígraf, i al costat, ell va escriure: *pas la peine*.

Passat el temps, aquest comportament una mica estrany de Malraux —car es tracta, en efecte, d'un comportament una mica estrany— em sembla poder-lo interpretar de la manera següent: entre la data de la nostra primera visita i, per tant, del seu compromís amb nosaltres, i la data de la projecció del film, hi hagué em semblà, el seu compromís amb el flamant RPF (Rassemblement Populaire Français). Aquesta organització política era en aquell moment a França força dretana. Molt més dretana, en tot cas, que totes les altres organitzacions en les quals Malraux havia participat o amb les quals havia

simpatitzat. Si no m'erro, l'integraven Georges Bidaut i Paul Claudel, entre altres. La meva idea és que Malraux, en adherir-se a aquest grup, anà contraient nous compromisos i aquests es contradieien amb els que havia adquirit a causa de la seva posició anterior. Malraux dubtà, esperà potser una falta per part nostra, però finalment la paraula donada pogué més que les altres consideracions. Aquesta mateixa paraula i aquesta mateixa actitud són les que entenc que han prevalgut en ell per sobre de tot sempre que s'ha tractat el problema d'Espanya, renunciant a venir-hi mentre hi havia el règim dictatorial.

Josep Palau i Fabre
Avui, 13 de febrer del 1977